

DRUGO ZASEDANJE MEDVLADNEGA FORUMA O KEMIJSKI VARNOSTI - FORUM II

Zvone Čadež*

UDK 504.054:66(063)

Povzetek

Pod pokroviteljstvom Organizacije združenih narodov je bilo od 7. do 15. februarja 1997 v Ottawi drugo zasedanje medvladnega foruma o kemijski varnosti (IFCS-Intergovernmental Forum on Chemical Safety), imenovano Forum II.

Forum zaseda vsaka štiri leta. Njegova glavna naloga je izboljšanje kemijske varnosti v ožjem in širšem pomenu. Forum usklajuje raziskovanje in ravnanje z nevarnimi snovmi po vsem svetu, preprečuje nepotrebno ponavljanje različnih testov, omogoča najbolj smiselno uporabo izvedenskih mnenj, svetuje pri mednarodnih standardih in metodah za označevanje kemikalij, sodeluje pri izmenjavi informacij o strupenih kemikalijah in nevarnostih pri delu z njimi.

Dejavnosti potekajo v skladu s sklepi konference Združenih narodov o okolju in razvoju, ki je potekala junija 1992 v Rio de Janeiru in na kateri je sodeloval tudi predsednik slovenske vlade dr. Janez Drnovšek.

Gostitelj letošnjega zasedanja je bila kanadska vlada. Sodelovalo je 83 vladnih delegacij, 11 medvladnih in 18 nevladnih organizacij, skupno okrog 500 udeležencev.

Zasedanje je bilo sestavljeno iz dveh delov. Prvi je obsegal sestanek regionalnih in drugih delovnih skupin ter komitejev in je potekal od 7. do 9. februarja, drugi pa predvsem partnerstvo za kemijsko varnost in je bil od 10. do 15. februarja.

Slovenija je v regijskem delu zasedanja sodelovala v vzhodnoevropski regiji. V tej skupini so bile še Hrvaška, Češka, Slovaška, Poljska, Rusija, Litva, Latvija, Estonija, Ukrajina, Belorusija in Madžarska. Med drugim smo predlagali spremembo imena v srednje in vzhodnoevropsko regijo in predlog je bil na plenarnem zasedanju tudi sprejet.

V omenjeni regiji je bila Slovenija predlagana za gostiteljico regijskega srečanja o kemijski varnosti, povezani z izpolnjevanjem sklepov, ki so bili sprejeti tako na prvem forumu leta 1994 v Stockholmu kot na drugem v Ottawi. Srečanje naj bi bilo leta 1997.

Program letošnjega zasedanja je obsegal pet glavnih področij:

A širjenje in pospeševanje dopolnitve mednarodne ocene ogroženosti zaradi nevarnih snovi

B harmonizacija razvrščanja in označevanja nevarnih snovi

C informacijska izmenjava podatkov o strupenih kemikalijah in kemijskem tveganju

Č oblikovanje programov za zmanjšanje ogroženosti zaradi nevarnih snovi

D okrepitev sposobnosti in materialnih zmožnosti posamezne države za varno ravnanje z nevarnimi snovmi in nadzor nad njimi.

Vsako področje se je delilo še na več podpodročij.

Nesreče z nevarnimi snovmi ne poznajo meja, zato se skuša pospeševati razvoj v smeri ustaljenega svetovnega sodelovanja na področjih:

- preventive
- ugotavljanja in sporočanja lastnosti snovi, predvsem škodljivosti za zdravje in naravo
- priprave ocen ogroženosti zaradi nevarnih snovi po enotnih merilih
- raziskovalnih in razvojnih projektov o nevarnih snoveh
- priprave nacionalnih smernic, ki bi obravnavale celoten življenjski cikel nevarnih snovi
- priprave strokovnih podlag za preprečevanje in zmanjšanje posledic nesreč z nevarnimi snovmi
- priprave meril za spremljanje in razglašanje nevarnosti zaradi nesreč z nevarnimi snovmi
- odgovornega medsebojnega obveščanja
- zagotavljanja informacij
- nadzora
- usposabljanja
- odpravljanja posledic nesreč in onesnaženja z nevarnimi snovmi
- in ne nazadnje financiranja.

Vedno več pozornosti se posveča organskim kemikalijam, ki zelo počasi razpadajo (POP's-Persistent Organic Polutants), še posebej skupinam kemikalij, ki dokazano škodujejo živim organizmom. Med njimi je največ pozornosti namenjene kemikalijam, ki poškodujejo genske zapise.

Posledica nekritičnega ravnanja s kemikalijami vseh vrst, od proizvodnje do prometa, uporabe, do odpadkov, je veliko onesnaženje okolja. To začenja usodno ogrožati človekovo zdravje, povzroča pa že tudi prirojene napake. To se dogaja po mnogih pomembnih industrijskih območjih sveta, predvsem pa v deželah v razvoju.

Podatki vzbujajo strah. Vsako leto umre zaradi napačne rabe pesticidov najmanj 40 000 ljudi. Približno milijon jih zbolijo ali postanejo invalidi.

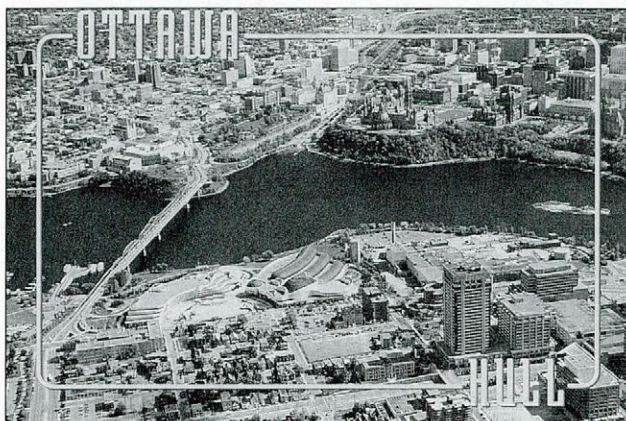
Od približno 100 000 kemikalij, ki so v komercialni rabi, jih je le nekaj sto tako raziskanih, da lahko s precejšnjo verjetnostjo rečemo, da poznamo njihove nevarnosti.

Pesticidi, herbicidi in umetna gnojila lahko kvarno vplivajo na zdravje kmetov in povzročajo prave poklicne boleznike kmečkega prebivalstva.

Skupina francoskih znanstvenikov je v raziskavi, ki je trajala več let in v kateri je sodelovalo 176 francoskih kmetov, ugotovila, da je v primerih tovrstnih zastupitev moč le pri osmih odstotkih prizadetih doseči prvotno stanje. V večini primerov pa kljub ustreznemu zdravljenju ostanejo vnetja in spremembe sluznice, presnovne motnje, glavobol, motnje vida, živčevja, motorike ipd. Kar 14 odstotkov prizadetih kmetovalcev pa je po tovrstni zastupitvi dosmrtno povsem nesposobnih za delo (ker huje poklicno zbolijo oziroma postanejo delovni invalidi).

Zdravniki in strokovnjaki EU so zahtevali, naj kmetje pri škropljenju dosledno upoštevajo varnostne ukrepe in uporabljajo predpisana zaščitna sredstva, v traktorsko kabino pa naj vgradijo posebno napravo za razstrupljanje zraka, ki ga kmet vdihava zlasti med škropljenjem z vozila. Poznavalci razmer kljub načrtovanim ukrepom ostajajo skeptični, saj naj bi kmetje tovrstne zaščite ne uporabljali.

* dr., Ministrstvo za obrambo, Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, Kardeljeva ploščad 21, Ljubljana

Slika 1. Ottawa in Hull
Figure 1. Ottawa and Hull

Med kmeti zato pričakujejo še več poklicnih bolezni. Strokovnjaki že slutijo možnost za razvoj nove specializacije v okviru medicine dela, to je agromedicine.

Ena od pomembnih tem o okolju se nanaša na tako imenovani učinek tople grede na Zemljo.

Že zdaj je jasno, da bo moralo več kot 150 držav na mednarodni konferenci o okolju decembra v japonskem Kjotu priznati, da niso dosegle enega pomembnih ciljev, ki so si ga zastavile na drugem svetovnem ekološkem vrhu pred petimi leti v Riu de Janeiru. Tam so namreč zapisale, da bodo do leta 2000 zmanjšale emisijo ogljikovega dioksida na raven leta 1990.

Ta strateška naloga je izredno pomembna zato, ker so, po mnenju strokovnjakov, velikanske emisije ogljikovega dioksida med najpomembnejšimi razlogi za segrevanje ozračja in tako imenovani učinek tople grede. Ameriški Svetovni opazovalni inštitut (World Watch Institute) je namreč pred kratkim objavil podatek, da je lani svetovna emisija ogljikovega dioksida znašala 6,25 milijard ton, kar je tri odstotke več kot predlani.

Zemlja je v občutljivem ravnovesju, ljudje, ki nas je čedalje več, pa smo razvili dejavnosti, ki to ravnotežje zelo prizadenejo. Zaloge goriv in surovin so omejene in jih bo kmalu začelo primanjkovati. Prihodnji rodovi utegnejo zaradi tega imeti težave.

Nekateri obdolžujejo za tako stanje tudi naravoslovje, češ da je omogočilo tehnični razvoj, ki je pripeljal do težav. Mislijo, da bi se morali naravoslovju odpovedati. Na zasedanju je bilo jasno povedano, da je to mnenje zmotno.

Naravoslovje ne nasprotuje širjenju zavesti o omejenosti zalog in skrbi za okolje. Nasprotno, razumevanje pojavov v naravi in učinkov človeške dejavnosti je temelj prijaznega odnosa do narave. Omogoči tudi, da razčlenimo postopke in se zavemo, kateri slabo vplivajo na okolje in kako bi jih lahko nadomestili z boljšimi. Najprej moramo pojave v naravi, kolikor je mogoče, dobro razumeti.

Fiziki in kemiki skušajo pojasniti, zakaj nekateri plini povzročajo, da se Zemlja segreva. Kako naj bi ravnali v prihodnje, da bi s svojo dejavnostjo dovajali čim manj plinov v ozračje? Na nekatera vprašanja še ni dokončnih odgovorov, tako da ni možno zmeraj ostati na trdnih tleh fizike in so zato nekatere izjave odvisne tudi od osebnega stališča.

Za poznejše rodove bo dobro, če se bo čim širši krog ljudi zavedal razmer in našel voljo za premišljeno ukrepanje. Za zdaj ni boljše poti kot naravoslovno obveščanje. Tako si bodo lahko ljudje ustvarili utemeljeno mnenje in se po njem ravnali, kadar se bodo morali odločiti bodisi zase bodisi v širšem krogu.

Zaradi odprtih vprašanj na področju nevarnih snovi, okolja, energetike, odpadkov, prometa in komunikacij ter izo-

braževanja so se oblikovale strokovno usposobljene in infrastrukturno močne nevladne organizacije.

Eden od bistvenih elementov njihovega delovanja je opozarjati na nejasnosti v mehanizmih za sodelovanje javnosti pri političnem odločanju, dostopnosti in javnosti informacij ter v razmerjih med nevladnimi organizacijami in državo. Pred svetom je namreč preveč velikih odločitev, da bi jih lahko prepustili zgolj in samo voljenim predstavnikom ljudstva. Pravico sodelovanja zahtevajo različne nevladne organizacije, civilnodružbene pobude in državljanske skupine, in sicer na podlagi stališča, da ima vsak državljan pravico v skladu z zakonom neposredno ali prek izvoljenih predstavnikov sodelovati pri upravljanju javnih zadev.

Pobude za vzpostavitev normalnega komunikacijskega polja med nevladnimi organizacijami in državo prihajajo praviloma iz vrst družbenih skupin. Za obravnavano tematično so to običajno okoljevarstvene in naravovarstvene organizacije. Nevladne organizacije skušajo v ljudeh vzbuditi zavest o njihovi fizični, estetski in kulturni identiteti.

Pojav tople grede, tanjšanje zaščitne stratosferske ozonske plasti, kopičenje nevarnih kemikalij, uničevanje biotske raznovrstnosti, onesnaženje zraka, podtalnice, težave s komunalnimi in posebnimi odpadki so sicer najbolj žgoči problemi okolja, vendar pa so le simptomi vzorcev proizvodnje in porabe, ki temeljijo na linearnem, kratkoročnem in parcialnem pristupu.

Navkljub dejstvu, da je bil leta 1992 na konferenci OZN v Rio de Janeiru sprejet trajen razvoj kot edina razvojna možnost za 21. stoletje, pa se je pri uresničevanju zastavljenega programa zataknilo. Okolje v večini držav ni več med osrednjimi temami, politične volje za temeljite reforme ni, celo nasprotno, proračuni za okolje se v veliko razvitih državah manjšajo. UNEP (program OZN za okolje) je v krizi, saj okoljevarstveniki na eni strani zavračajo koncept trajnega razvoja in dokumente iz Ria zaradi premajhne odločnosti, po drugi strani pa ga liberalci kritizirajo kot levičarsko ideologijo.

Velike teme sredine 90. let so prosti trgi, prosta mednarodna trgovina in globalizacija. Tako po petih letih tudi v uradnih poročilih OZN piše, da se uničevanje nadaljuje.

Če so torej linearnost, kratkoročnost in parcialnost jedro problema ekološke krize, je rešitev na dlani:

- zaključevanje krogov proizvodnje in porabe
- razvoj čistih tehnologij
- dolgoročno ocenjevanje posledic naših dejavnosti
- sistemski in celovit pristop, ki človeka obravnava kot sestavni del velikih sistemov živega sveta ne pa kot izolirano avtonomno enoto.

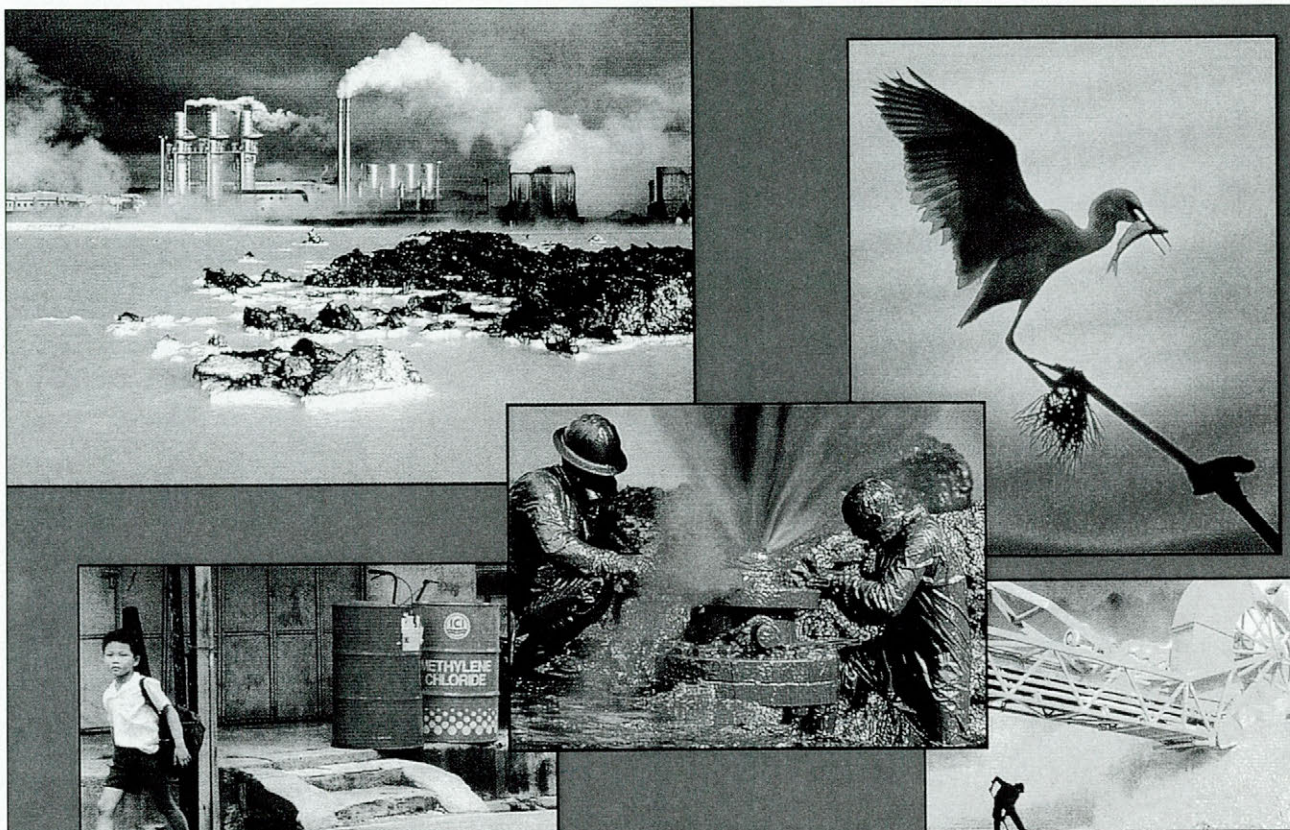
Na letošnjem zasedanju je bilo sprejetih precej prednostnih nalog IFCS za ukrepanje pri izvajanju okoljevarstvenega nadzora nad kemikalijami. Glavne so:

PROGRAMSKO PODROČJE A - Širjenje in pospeševanje dopolnitve mednarodne ocene ogroženosti zaradi nevarnih snovi

Opredeliti je treba potrebo po različnih vrstah ocenjevanja kemijskega tveganja za zdravje in okolje ter izdelati merila za določitev prednostnih nalog za različne vrste ocen ogroženosti. Čimprej bo treba pripraviti uvodni popis kemikalij za pripravo ocene ogroženosti.

PROGRAMSKO PODROČJE B - Harmonizacija razvrščanja in označevanja nevarnih snovi

Delo na področju usklajevanja sistemov za razvrstitev kemikalij in pripravo združljivih komunikacijskih sistemov za poročanje o nevarnosti, z označevanjem in obrazci z varnostnimi podatki, naj bi bilo končano do konca leta 2000.

Slika 2. Informacij o vplivu nevarnih snovi na okolje je vedno premalo

Figure 2. Information on the effects of hazardous substances on the environment is never complete

PROGRAMSKO PODROČJE C - Informacijska izmenjava podatkov o strupenih kemikalijah in kemijskem tveganju

Podatke, ki so na voljo pri mednarodnih telesih, je treba (glede na ekonomsko upravičenost) do konca leta 1997 pripraviti na zgoščenkah (CD ROM) ali drugih elektronskih medijih; to velja tudi za orodja za iskanje in ažuriranje podatkov.

Do konca leta 1997 bi morale vse države imenovati organe za sodelovanje v postopku PIC (Prior Informed Consent). Države, ki izvažajo kemikalije v skladu s tem postopkom, bi morale do leta 1997 uvesti potrebne mehanizme in določbe, ki bodo zagotavljale, da izvoz ne bo potekal v nasprotju z odločitvami države uvoznice. Potrebne mehanizme morajo sprejeti tudi države uvoznice. V vseh državah v razvoju in državah v prehodu je treba omogočiti usposabljanje glede izvajanja londonskih smernic in postopka PIC do konca leta 1997.

PROGRAMSKO PODROČJE Č - Oblikovanje programov za zmanjšanje ogroženosti zaradi nevarnih snovi

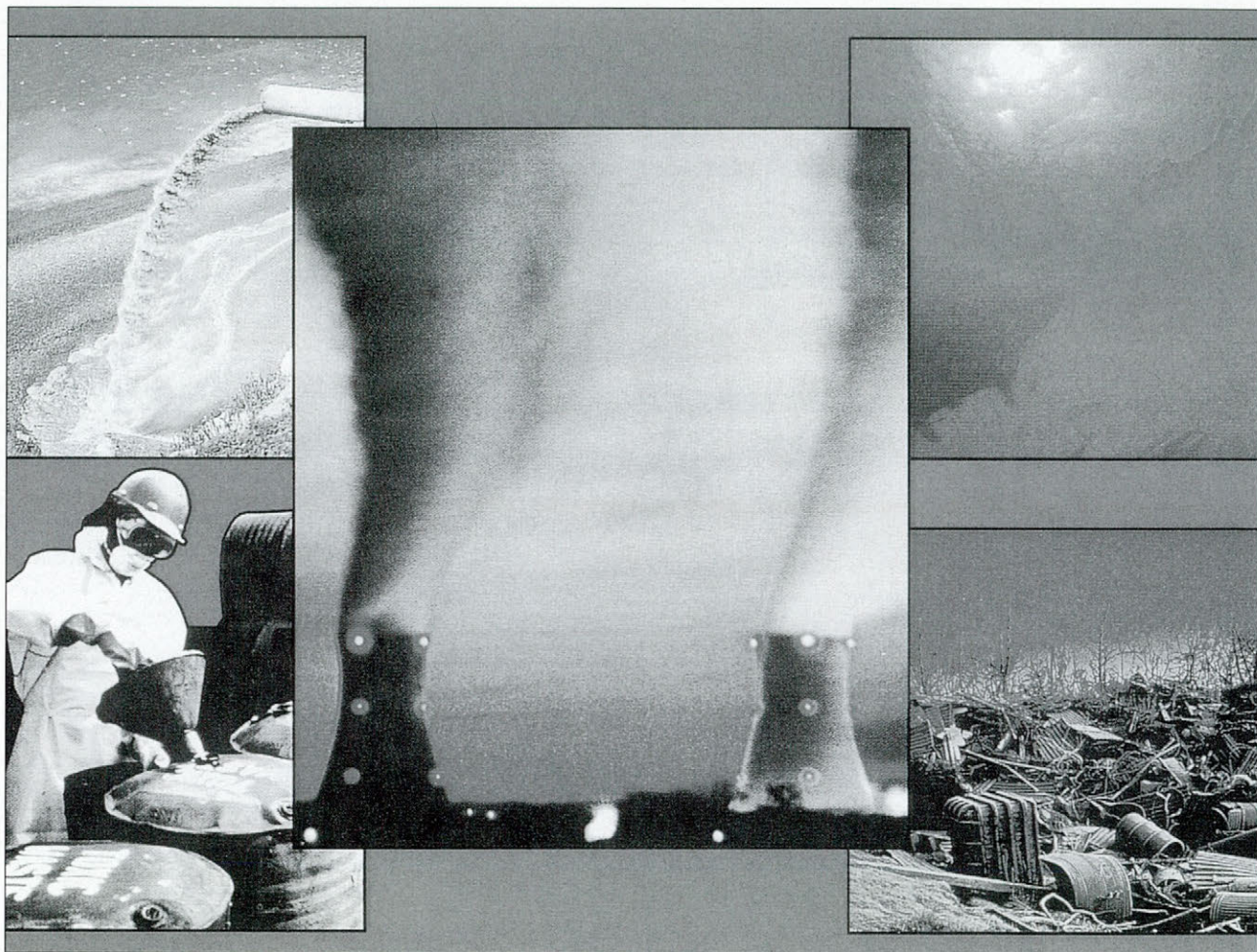
V vseh državah je treba čimprej zmanjšati tiste vrste kemijskega tvegana, ki se da zlahka ugotoviti in nadzorovati. V državah, ki imajo na voljo dovolj možnosti, je treba brez odlašanja pripraviti in uveljaviti načrte za zmanjšanje drugih vrst kemijskega tveganja. Skladno z načelom "onesnaževalec plača" ima pri tem industrija zelo odgovorno nalogo. Države bodo svoje izkušnje in napredek na področju nacionalnih programov za zmanjšanje tveganja predstavile v poročilu do leta 1997, ki bo podlaga za določitev ciljev do leta 2000.

Države bi morale preučiti svoje strategije razvoja varnosti na področju pesticidov, površinske vode in podtalnice, da bi zaščitile človeško zdravje in okolje. Raziskati je treba možnost uporabe varnejših pesticidov, hkrati pa zmanjšati njihovo uporabo s pomočjo boljših metod in alternativnih tehnologij za boj proti škodljivcem.

Slika 4. Nevarne snovi povzročijo veliko več škode, kot je videti na koži

Figure 4. Hazardous substances cause much more damage than is evident on the skin

Slika 3. Ali sploh obstajajo varne kemikalije?
Figure 3. Are there any safe chemicals?

Do konca leta 1997 mora 25 držav uvesti sisteme za preprečevanje velikih industrijskih nesreč. Sistemi morajo biti usklajeni z mednarodnimi načeli, npr. konvencijo št. 174 ILO (International Labour Office, International Labour Organisation) iz leta 1993 o preprečevanju velikih industrijskih nesreč ali konvencijo o učinkih industrijskih nesreč, ki segajo prek meja, ki jo je izdal gospodarski odbor za Evropo pri OZN (UN / ECE).

Do konca leta 1997 mora 50 držav uvesti nacionalne sisteme za pripravljenost na intervencijo in odziv, v skladu s strategijo zavoda za vzgojo in izobraževanje ter usposabljanje osebja. To bo potekalo s pomočjo programa APELL in praktičnih navodil za preprečevanje velikih industrijskih nesreč, ki jih je leta 1991 izdal ILO.

Do konca leta naj bi 40 držav ustanovilo središča za nadzor nad strupi, poleg tega pa bi do tedaj morali doseči tudi večji napredek na področju usklajevanja sistemov za zbiranje podatkov v različnih državah.

PROGRAMSKO PODROČJE D - Okrepitev sposobnosti in materialnih zmožnosti posamezne države za varno ravnanje z nevarnimi snovmi in nadzor nad njimi. Nacionalne ocene stanja, ki kažejo na trenutne sposobnosti za ravnanje s kemikalijami in na specifične potrebe glede izboljšave na tem področju, bi morale biti pripravljene čimprej, najpozneje do konca leta 1997.

Hkrati bi morali v večini držav vzpostaviti mehanizme za povezavo vseh strani, ki sodelujejo pri dejavnostih nadzora nad kemikalijami in državi.

Med zasedanjem so bile tudi informativne predstavitve dejavnosti udeležencev in razprava o možnosti oblikovanja mednarodnega mehanizma za ravnanje z nevarnimi snovmi.

Za nas so bile najbolj zanimive predstavitve dejavnosti in možnosti sodelovanja z:

- ministrstvom za zdravstvo Kanade
- ameriško agencijo za zaščito okolja (EPA-Environmental Protection Agency) in
- izobraževalno-raziskovalnim inštitutom Združenih narodov (UNITAR-United Nations Institute for Training and Research) s sedežem v Ženevi.

Sklep

Najnovejše informacije s področja kemijske varnosti bodo zelo koristile Upravi RS za zaščito in reševanje, ki aktivno sodeluje v medresorski komisiji za ravnanje z nevarnimi snovmi. Njeni glavni nalogi sta trenutno priprava novega zakona o nevarnih snoveh in nacionalnih smernic za ravnanje z njimi.

Najnovejša spoznanja bodo vplivala tudi na kakovost usposabljanja v Izobraževalnem centru za zaščito in reševanje RS. Posredovali jih bomo predvsem pri temeljnih in dopolnilnih usposabljanjih pripadnikov občinskih, regijskih enot in državne enote za RKB-zaščito ter v izobraževalnem programu gasilec-tehnični reševalec.